

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ ПРЕД ИЗАЗОВИМА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

Тематски зборник радова

Ниш, 2017.

САДРЖАЈ

ФИЛОЗОФИЈА И ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТ

Бојан Благојевић: ФИЛОЗОФИЈА КАО ДИСЦИПЛИНА? -ПОЛЕМИКА О ОДНОСУ ФИЛОЗОФИЈЕ И ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОМ ПРОУЧАВАЊУ НАУКЕ	9
Власта Сикимић: INTERDISCIPLINARITY IN ONTEMPORARY PHILOSOPHY: THE CASE OF SOCIAL EPISTEMOLOGY OF SCIENCE ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТ У САВРЕМЕНОЈ ФИЛОЗОФИЈИ: ПРИМЕР СОЦИЈАЛНЕ ЕПИСТЕМИОЛОГИЈЕ	19
Горан Јаковљевић: ПАРМЕНИДОВА ОНТОЛОГИЈА	27
Горан Ружић: ПРИНЦИП КОНТИНУИТЕТА	35
Милан Јовановић: SOME PROBLEMS CONCERNING EMPIRICAL STUDIES IN PHILOSOPHY НЕКИ ПРОБЛЕМИ У ВЕЗИ СА ЕМПИРИЈСКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА У ФИЛОЗОФИЈИ	43
Неда Савић, Милош Марковић: ЕТИЧКА АНАЛИЗА УТИЛИТАРИСТИЧКИХ ТЕОРИЈА КАЗНИ	55
Aleksandar Pešić: TRI OSNOVNE IDEJE U POPEROVOJ LOGICI NAUČNOG OTKRÍĆA	69

САВРЕМЕНА ИСТОРИОГРАФИЈА И РАЗВОЈ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ КРОЗ ВЕКОВЕ

Jerzy Grzybowski, Marzena Grzybowska: ЕПИСКОП САВВА (ГЕОРГИЈ СОВЕТОВ) – ЕГО РОЉ В ЖИЗНИ ПОЉСКОЙ И СЕРБСКОЙ ПРАВОСЛАВНЫХ ЦЕРКВЕЙ	81
Младенка Иванковић: ЈЕВРЕЈСКА ОМЛАДИНСКА ДРУШТВА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ	93
Божица Младеновић: РАТНЕ ОПЕРАЦИЈЕ НА МАКЕДОНСКОМ ФРОНТУ У ЈЕСЕН 1916. ГОДИНЕ У МЕМОАРИМА ПАВЛА БЛАЖАРИЋА	105
Срђан Мићић: НИШКИ ЛОГОР ЗА БУГАРСКЕ ПОЛИТИЧКЕ ЕМИГРАНТЕ (1923–1925)	115
Маријана Мраовић: „НОВА СРБИЈА У НОВОЈ ЕВРОПИ“ НА СТРАНИЦАМА КОЛАБОРАЦИОНИСТИЧКЕ ШТАМПЕ „ВЛАДЕ НАРОДНОГ СПАСА“	127

Александар Стојановић: САВРЕМЕНА ИСТОРИОГРАФИЈА О ХОЛОКАУСТУ У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ 1941-1944	151
Александар Ракоњац: ПОЧЕЦИ КОРПОРАТИВИЗАЦИЈЕ ДРЖАВНОГ СЕКТОРА ИНДУСТРИЈЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ (1945–1947)	165
Александар Милетић: ИДЕОЛОШКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРЕЛОМ МИЛОВАНА ЂИЛАСА 1948-1954	179
Наталија Димић: ВИЛИ БРАНТ И ЈУГОСЛАВИЈА: ПОЧЕЦИ УОБЛИЧАВАЊА "ИСТОЧНЕ ПОЛИТИКЕ"	189
Софија Божић, Душан Бајагић: ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ У СРПСКОМ/ КЊИЖЕВНОМ ЛИСТУ: ИЗВОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ САВРЕМЕНЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ	199
Бојан Симић: ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ 2006–2015, АНАЛИЗА САДРЖАЈА	213
Младен Живић: ТЕМИСТОКЛОВА ДРЖАВНОСТ – ОД ОЛИМПА ДО ПОНОРА	225
Милош Ђорђевић: ЕВРОПСКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ У СРБИЈИ У 18. ВЕКУ	235
Душан Бајагић, Софија Божић: НАСТАНАК МОДЕРНЕ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ У ПЕРИОДУ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ (1804–1835) ПРЕМА ВИЂЕЊУ "СРПСКОГ/КЊИЖЕВНОГ ЛИСТА"	245
Мирослав Пешић: ДЕЛАТНОСТ УСТАВОТВОРНОГ ОДБОРА НА ДОНОШЕЊУ УСТАВА ИЗ 1888. ГОДИНЕ	259
Бојана Миљковић Катић: ПРОФИЛИСАЊЕ ПРИВРЕДНИХ НАДЛЕЖНОСТИ У ДРЖАВНОЈ УПРАВИ КНЕЖЕВИНЕ И КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ	273
Александар Лукић: ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ У НИШКОМ КРАЈУ 1923. ГОДИНЕ	287
ИМПЛИКАЦИЈЕ ТРАНЗИЦИОНИХ СТРАТЕГИЈА НА ОДЛИВ МОЗГОВА И УЛОГА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ДИЈАСПОРЕ У НАЦИОНАЛНОМ РАЗВОЈУ, ОЧУВАЊУ ИДЕНТИТЕТА И АФИРМАЦИЈИ УГЛЕДА СРБИЈЕ У СВЕТУ	
Ivana Božić Miljković: ISTORIJSKI ASPEKT ODLIVA MOZGOVA IZ SRBIJE I EKONOMSKE POSLEDICE	297
Јелена Динић, Марија Синђић: ПРЕГЛЕД СПОЉАШЊИХ И УНУТРАШЊИХ УЗРОКА ЕМИГРИРАЊА МЛАДИХ ИЗ СРБИЈЕ	311
Slobodan Miladinović: ZATVORENOST DRUŠTVENE STRUKTURE I NJENE IMPLIKACIJE NA ODLIV MOZGOVA	325
Гордана Стојић: ОРГАНИЗАЦИОНИ И ПРОФЕСИОНАЛНИ ЧИНИОЦИ ЕМИГРАЦИЈЕ МЛАДИХ НАУЧНИКА	337

Зоран Јовановић, Иван Калаузовић: КУЛТУРА ДИЈАСПОРЕ,
НАЦИОНАЛНА ПАРАДИГМА 351

Saša Savić: SRPSKA INTELEKTUALNA DIJASPORA U AUSTRALIJI - TES-
LA FORUM 365

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ У ПСИХОЛОГИЈИ393

Mariyana Nyagolova: ПРИМЕНЕНИЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ПОДХОДА В
ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ БОЛГАРСКОЙ ПСИХОЛОГИИ (GEOGRAPHICAL
APPROACH TO THE INVESTIGATION OF THE REGIONAL HISTORY OF
PSYCHOLOGY IN BULGARIA) 377

Ana Jovančević, Miljan Jović: ŽIVOTNE POZICIJE KAO PREDIKTORI AL-
TRUIZMA 393

Milica Tošić Radev, Tatjana . Stefanović Stanojević: MOJ STIL LJUBAVI:
ZNAČAJ LIČNOSNIH ATRIBUTA I KARAKTERISTIKA PARTNERSKE
VEZE 403

Jelena Opsenica Kostić: PORODICE NASTALE PUTEM SUROGAT MATER-
INSTVA 417

Мирјана Станковић Ђорђевић: РАСКРШЋА (ОБРАЗОВНЕ) ИНКЛУЗИЈЕ У
СРБИЈИ (НИСУН 5) 427

Angelina Petrova: NEUROPSYCHOLOGISCHE FORSCHUNG UND DIE
THEORIEN UEBER MUSIKALISCHEN HOEREN - EINE REFLEKSION IM
METHODENDER MUSIKTHEORIE UND DER GEHOERBILDUNG 437

Snežana Stojiljković, Valentina Petrović, Gordana Đigić: OSOBINE LIČNOSTI I
SINDROM IZGARANJA KOD VASPITAČICA 445

Nebojša Milićević, Miroslav Komlenić: ESTETSKI DOŽIVLJAJ MANDEL-
BROTOVIH FRAKTALA, APSTRAKTNIH SLIKA I PRIRODNIH FORMI I H,
R, D ESTETSKI MODUSI 459

ПЕДАГОШКИ ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ УНИВЕРЗИТЕТСКОГ ОБРАЗОВАЊА

Александар Петровић: ХЕУРИСТИЧКИ СМИСАО АНТИЧКО-
ВИЗАНТИЈСКЕ ТРАДИЦИЈЕ И САВРЕМЕНИ ЕВРОПСКИ
УНИВЕРЗИТЕТИ 469

Jelena Maksimović, Jelena Osmanović: INTERAKCIJA METODOLOŠKIH
PARADIGMI U PEDAGOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA 481

Зоран Станковић, Невена В. Димић: ДИДАКТИЧКИ ИЗАЗОВИ И
ПЕРПЕКТИВЕ: ВИРТУЕЛНА РЕАЛНОСТ И УНИВЕРЗИТЕТСКО
ОБРАЗОВАЊЕ 493

Марија Марковић, Зорица Станисављевић Петровић: ШКОЛСКА ПЕДАГОГИЈА КАО СТУДИЈСКИ ПРЕДМЕТ НА ВИСОКОШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА У СРБИЈИ 503

МАСМЕДИЈСКА КОМУНИКАЦИЈА И ФЕНОМЕНОЛОГИЈА ДИСПЕРЗИЈЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ КАПИТАЛА

Маја Kostadinovic: NEMATERIJALNA IMOVINA - INFORMACIJE I ZNANJE POSMATRANI KROZ PRIZMU MASOVNIH MEDIJA 517

Владета Радовић, Милан Дојчиновић: МАСМЕДИЈСКА КОМУНИКАЦИЈА И ЗАШТИТА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ 529

Vesna Stanković Pejnović: INTELEKTUALAC U SLUŽBI NESLOBODE I KAPITALA 551

Велибор Петковић: МЕТАРЕФЕРЕНЦЕ У ТРАНСМЕДИЈСКОЈ КОМУНИКАЦИЈИ 561

Дијана Петровска, Марина Даниловска: ОСНОВНО СРЕДСТВО ЗА СТЕКНУВАЊЕ ЗНАЕЊА НИЗ СИСТЕМОТ НА КОМПЈУТЕРИЗАЦИЈА 573

Александар Лукић¹,

Институт за новију историју Србије, Београд

Pregledni rad

УДК 324(497.11 Ниш)“1923“;

94(497.11 Ниш)

ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ У НИШКОМ КРАЈУ 1923. ГОДИНЕ²

Апстракт: У раду ће бити приказани политички односи и борбе за парламентарне изборе у нишком крају 1923. године. Рад ће бити заснован на историјским изворима и релевантној литератури.

Кључне речи: Ниш, избори, Скупштина, политичке партије, југословенска држава.

Одлазак Љубе Давидовића у Загреб септембра 1922. године изазвао је кризу у Демократској странци, која се потом пренела и на саму владу, пошто су радикали били незадовољни преговорима дела демократа са Стјепаном Радићем. Никола Пашић је од радикалског Клуба тражио овлашћење да поднесе оставку 2. децембра 1922. године, што је 4. децембра и учинио с образложењем постојања парламентарне кризе, која је настала подвајањем Демократске странке у погледу вођења унутрашње државне политике. У новонасталој ситуацији краљ Александар је понудио мандат за састав нове владе поново Николи Пашићу, који је онда инсистирао да се група демократа Светозара Прибићевића одвоји из Демократске странке и уђе у нов кабинет. Нудећи мало уступака Светозару Прибићевићу, који није пристао на неповољне услове, Никола Пашић је опет вратио мандат за састав владе (Gligorijević, 1970: 312–334). Током постојеће кризе владе краљ Александар је насупрот парламентарним обичајима, одбијао да консултује шефове појединих политичких партија и упорно остајао при једном једином – Пашићевом мандату. Када је Никола Пашић вратио мандат, краљ Александар му је онда поново поверио исти, али за састав изборне владе. Тако је краљевим указом 16. децембра 1922. године формирана чисто радикалска влада од представника скупштинске мањине, распуштена Скупштина и наређени избори за 18. март 1923. године (Gligorijević, 1979: 128).

Избори од 23. марта 1923. године вршени су под знатно друкчијим политичким условима него претходни. Између осталог, измењен је изборни поступак новим изборним законом и промењен режим образовањем хомогене

¹ alukic85@gmail.com

² Рад је део пројекта Института за новију историју Србије *Срби у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (бр. 47.027), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

радикалске владе. Поднесен је 3. октобра од стране владајућих партија предлог о измени изборног закона, који је, према тврдњи Павла Анђелића у законодавном одбору, иначе представника владајуће Демократске странке, „био противан принципима демократије и сужавао права народа“ (Arhiv SANU, Stanarević, knj. I, 84). Законом се тежило груписању већих политичких странака и нестајању мањих, односно желело се, према примедбама опозиције, да се од евидентне владине „мањине направи већина“ и привилегује владајућа група на штету осталих политичких странака. Опозиција је посебно приговарала увођењу државне (земаљске) листе и забране да њен носилац буде и срески кандидат. Опозиционе странке су у Скупштини биле исувише слабе да би спречиле доношење Изборног закона, али су њихови представници (Савез земљорадника, Југословенски клуб, Социјалистичка, Републиканска и Народно-социјалистичка странка) протестовали против пројекта закона и напустили даљи рад у Законодавном одбору (Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1921–1922, Београд 1922, 273–278; Gligoriјевић, 1979, 129; Pavlović, Ninošević, Trajković, 1997: 112).

Републикански посланик Јован Ђоновић критиковао је чињеницу да се тако важан закон радио убрзано и без учешћа опозиционих странака, прекоревајући владу да је имала времена за размишљање око установљавања онако високе краљеве цивилне листе и за организовање раскошне свадбе, али да га није нашла за писање и расправу око закона који је најдиректније утицао на избор будућих власти. Опозиција је у знак протеста напустила Скупштину, те је за изборни закон изгласан посланицима владајућих странака, њих 159, док је против било 5. По новом закону један посланик је биран на 30.000 хиљада становника, насупрот ранијој одредби од 40.000 становника. Нови изборни закон био је директно управљен против малих странака, што се на изборима показало у пракси (Arhiv SANU, Stanarević, knj. I, 84–85; Gligoriјевић, 1979: 129–131).

У изборној борби радикалски режим најјачи ударац наменио је свом главном ривалу, Демократској странци. Променом чиновничког и полицијског апарата то је и постигао. И Републиканска странка нашла се на удару радикалског режима, који је, међутим, поступао онако како се према њој поступало још од оснивања 1920. године. Режимски удар на Републиканску странку није умањио број њених гласача – иако мала, она је имала опредељену републиканску групацију међу гласачима у Србији, Црној Гори и Македонији.

*

Нишки крај био је убележен у административној подели као 14. по реду изборни округ у држави. У њему је на 198.768 становника право гласа имало 47.110 људи (АЈ, Министарство унутрашњих дела, 14–8–23). Нишки изборни округ био је подељен на пет изборних срезова (Алексиначки, Бањски, Моравски, Нишки и Сврљички) и имао је 103 гласачка места. Бирао је 5 посланика. У изборној борби надметале су се за посланичке мандате Радикална, Демократска, Комунистичка, Социјалистичка, Земљорадничка и

Републиканска странка (АЈ, 14–8–23). Изборна борба водила се путем летака, конференција, зборова, новина.

Уочи образовања већ извесне изборне владе Николе Пашића, анализирана је укратко у *Нишком гласнику*, једном од угледних листова нишког краја, политичка ситуација југословенске државе од уједињења.³ Анализа показује начин размишљања једног дела јавности нишког краја, те даје посебан осврт на општу државну политику са тачке гледишта становника овог битног подручја југословенске државе. Благоје Марковић, аутор новинског чланка и један од уредника *Нишког Гласника*, указао је читаоцима на чињеницу да је у току шест година ратовања разноврсни распоред појединаца у простору учинио, да су се о држави и режиму у њој, о друштву и његовом поретку, те уопште о институцијама створила најразноврснија и често погрешна мишљења. У том смислу, субјективно расположење војника, који је током ратова изгубио често све или скоро све што је могао изгубити; ратног богаташа, коме је рат био „најмилији“ догађај у животу; инвалида, онеспособљеног за живот; чиновника, који је у позадинској канцеларији „чувао топлу пећ“, док се „његов друг мрзнуо“ по планинама и рововима; земљорадника, чија је њива била упропашћена услед ратних пустошења, и напослетку радника, коме је „породица умрла од глади“, елем, субјективно расположење сваког појединачно од њих створило је непосредно после рата атмосферу једне „опште збрке“. У таквој атмосфери, када је био „сваки за себе, сваки на своју страну“, организовани су избори за Конституанту 1920. године и позван народ да се изјасни о државном уређењу.⁴ Избори за Конституанту илустровали су „шаренило“ мишљења и опредељења – од крајњег комунизма до крајње буржоазије, од класне „заслепљености“ до „пожртвованости“ за заједничку целину, од „ватреног империјализма“ до републиканског „савршенства“. Према мишљењу Б. Марковића, све наведено нашло је уточишта у „кулоарима београдског парламента“. Парламент потекао у таквим „абнормалним“ околностима представљао је само један „абнормалитет“, који се „најбоље осећао“ после непуне две године рада Скупштине. Ниједан државни посао није био у Скупштини завршен на време и правилно, неслога се огледала у сваком искрслном питању, мимоилажење у сваком моменту, што је све довело до парламентарне кризе у зиму 1922. године. Постојећа југословенска Скупштина⁵ представљала је, дакле, један

³ Бројеви *Нишког гласника* за 1922. и 1923. годину нису, нажалост, сви сачувани. Односно, остало је свега неколико бројева који се односе на период изборне агитације. Све оне који се тичу избора смо овде у раду искористили.

⁴ Благоје Марковић није, свесно, прецизирао да ли је народ био позван да се изјасни о облику државног уређења – монархија или република, или само о административном устројству државе, која је Видовданским уставом централизована. Питање облика државног уређења било је нелагодно покретати у области која је несумњиво била монархистички и већином радикалски опредељена. Уопште, из његовог писања проистиче наклоност ка монархији, али га она није лишавала осећаја да критикује оно што у држави није ваљало.

⁵ Чланак је писан 14. децембра 1922, пре него је сазив од 1921. био распуштен 16. децембра 1922. године.

„парламентарни абнормалитет“, коме је Б. Марковић налазио лека једино у новим изборима. У пракси је „прешност“ доношења инвалидског, чиновничког и земљорадничког закона налагала да се образује изборна влада⁶ и што пре бирачи позову на биралишта, те се тако политички живот државе ослободи од „парламентарног абнормалитета“ у којем се налазио од 1921. године (*Нишки Гласник*, 13. XII 1922, 1).

Према резултатима са избора 1920. године најјача партија у округу била је Радикална странка Николе Пашића. Као што је већ поменуто, решена да на новим изборима потисне што више Демократску странку, није презала од метода којима је себи могла да оствари ионако солидну већину у нишком крају. Чиновнички апарат је био радикалски, а и где није био, изборна влада потрудила се да смени непоуздане чиновнике и доведе своје кадрове. У том смислу је добијала редовна обавештења о стању на терену у нишком крају, те је могла да утиче на изборну вољу грађана. Где је било потребе, радикалска влада је тако и деловала (АЈ, 14–8–23).

Изборне агитације у нишком крају почеле су крајем друге недеље јануара 1923. године, када је *Нишки Гласник* донео вест да су демократи и радикали почели увелико са зборовима и конференцијама „по целом срезу и округу нишком“, те да услед материјалних тешкоћа нису хтели покретати партијске листове пред изборе (*Нишки Гласник*, 21. I 1923, 2). Тако, већ почетком јануара 1923. године прваци Демократске странке одржали су неколико конференција и зборова. У Соко Бањи је 9. јануара био Милан Марковић, бивши министар, и одржао је конференцију сокобањских демократа. Није говорио о посланичким кандидатима, него је само известио о своме дотадашњем посланичком раду и саветовао је демократе да одрже јединство у странци. Наредног дана отпутовао је за Алексинац. Неколико дана касније у Нишу је одржана конференција Демократске странке округа Нишког, на којој је присуствовао и Љуба Давидовић. Љуба Давидовић говорио је и о кандидату за носиоца окружне листе Демократске странке. Било је више кандидата за носиоца, и после разговора избор се свео између Радосава Агатоновића и Димитрија Илиџановића, адвоката. Настао је проблем, пошто су и обојица упорно тражили да буду носиоци листе. Пошто се није могло споразумно доћи до решења, остављено је да спор реши окружна конференција већином гласова. Међутим, према сазнањима нишког начелства, Димитрије Илиџановић је одлучио да истакне своју листу без обзира како питање било решено на окружној конференцији (АЈ, 14–8–23).

Да би што пре решила настале спорове око питања носиоца листе, Демократска странка је одржала већ 21. јануара окружну конференцију за Нишки округ. На конференцији су присуствовали делегати месних одбора из 46 општина од укупно 91, колико је бројао Нишки округ. Свих 46 делегата гласали су да Радосав Агатоновић буде носилац листе, те је он сматрао да је изабран.

⁶ *Нишком Гласнику* су била позната говоркања из Београда од 12. децембра, према којима је „г. Пашић добио мандат да са групом г. Прибићевића састави изборну владу“. Иако непроверене, вести су се убрзо показале као тачне, с тим што је образована хомогена радикалска влада, без Светозара Прибићевића.

Међутим, према одредбама статута странке није било не само потребне већине, него ни кворума да одлука буде важећа. Односно, 46 од укупно 91 делегата није било довољно да одлучи ко ће бити носилац листе. У међувремену, људи Милана Марковића и Димитрија Илиџановића изнели су примедбу да су на окружну конференцију биле позване само присталице Радосава Агатоновића, те су се издвојили и образовали „Самосталску демократску странку“ и истакли за носиоца листе Атанасија Шарковића из Доњег Душника среза Нишког, иначе бившег првака Самосталне радикалне странке. Милан Марковић и Димитрије Илиџановић се нису хтели кандидовати за носиоца листе, пошто су се надали да ће са „сељачком листом моћи тући Агатоновића“ (АЈ, 14–8–23).

После окружне, већ уочљиво нејединствена Демократска странка одржала је више среских конференција. У механи села Прђиловице среза Моравског одржана је 23. јануара конференција Демократске странке, која је у току рада претворена у збор. Конференцији је присуствовало 30 демократа, да би са окупљених 100 она прерасла у збор, који је расправљао о посланичком кандидату и његовом „замењенику“ за срез Моравски. Осим Радосава Агатоновића, дугих истакнутијих демократских првака није било. За кандидата Демократске странке за срез Моравски изабран је Миливоје А. Петровић, трговац из Прђиловице, а за његовог „замењеника“ Милан Јовановић, благајник општине Тешичке. Противкандидат Живојин К. Стојановић, учитељ из Гредетина, напустио је са присталицама збор и запретио да ће истаћи посебну листу за срез Моравски (АЈ, 14–8–23).

Радосав Агатоновић је 3. фебруара одржао у Алексинцу збор Демократске странке за срез Алексиначки, у присуству 50–60 грађана, већином сељака. За кандидата Демократске странке за срез Алексиначки изабран је Сава Димитријевић, учитељ из Липовца, док је његов заменик био Маринко Живковић, председник општине Мозговске („Оба кандидата су по начелу напредњаци“!). Збор је протекао у реду и миру, без цепања странке, што је већ постајало уобичајено у нишком крају. Неколико дана касније демократе Радосава Агатоновића кандидовале су за срез Бањски Михајла Стојанчевића, кафецију и председника општине Сокобањске, и као његовог заменика Михајла Марјановића, „земљоделца“ из Белог потока (АЈ, 14–8–23).

Милан Марковић и Велисав Вуловић, бивши министар и изасланик Главног одбора Демократске странке, одржали су у Нишу 4. фебруара у хотелу „Кнез Михајило“ конференцију демократа, с циљем да измире групе Радосава Агатоновића и Атанасија Шарковића. И поред свег посредовања није могло доћи до измирења, те је почетком фебруара било извесно да ће у нишком крају на изборима бити две листе Демократске странке: једна Радосава Агатоновића, а друга Атанасија Шарковића. До 17. фебруара код суда је била потврђена кандидатска листа Демократске странке за округ Нишки, чији је носилац био Радосав Агатоновић. Као срески кандидати Демократске странке потврђени су Маринко Живковић, Миливоје Петровић, Стеван Николић, Миленко Цветковић и Михајло Стојановић. До 21. фебруара потврђена је и кандидатска листа Атанасија Шарковића, а срески кандидати били су Стаменко Радичевић,

Прока Милошевић, Ђурђе Николић, Пејча Стефановић и Стеван Тодоровић (АЈ, 14–8–23).

Радикална странка почела је са зборовима и конференцијама у Нишком округу такође средином јануара. У срезу Алексиначком одржала је 14. јануара три збора: у селима Рутевац, Бобовиште и Станци. Циљ је био да се у партију упишу нови чланови, те су сви учесници поменутих зборових добила чланске карте. У овим селима радикали су имали врло слаб изборни резултат 1920. године, те не чуди њихова акција на покушају придобијања нових гласача. Опет, у селу Житковцу сазвао је Михајло Петровић, првак Радикалне странке, ужу „приватну“ конференцију, с циљем да објасни програм краљевске владе и да испита, пре заказане среске конференције за 4. фебруар на којој је требало извршити кандидацију посланика, расположење код радикалских бирача према потенцијалном кандидату Михајлу Срећковићу, економу и бившем народном посланику из Моравца. Михајло Петровић и Михајло Срећковић припадали су Радикалној странци, али се нису подносили и огорчено су нападали један другог (АЈ, 14–8–23).

Радикална странка одржала је 22. јануара конференцију за избор кандидата за срез Сврљишки, и то Светозара Хаџића, учитеља у пензији, и његовог заменика Јована Богојевића, председника општине Галибабиначке. Радикали су крајем јануара одржали конференције и зборове у Нишком срезу, где су разматрали делегате за среску конференцију, на којој је требало кандидовати среске кандидате за народне посланике. Тако је 28. јануара Радикална странка одржала збор у Алексинцу, на којем је изабрала кандидата за народног посланика за срез Алексиначки. Изабран је Стеван Бабовић, судија алексиначког првостепеног суда, као носилац среске листе, а њему за заменика Михајло Антић, деловођа општине Катунске. Збору је присуствовало око 500 грађана, махом сељака, и Никола Узуновић, министар грађевина. Збор је протекао у потпуном реду и миру (АЈ, 14–8–23).

Радикали нису мировали – Драгиша Цветковић, инжењер из Ниша, одржао је 31. јануара ужу радикалску конференцију у селу Хуму, док је Тешман Николић организовао збор у Новом селу. Међутим, окружна конференција радикала, одржана неколико дана раније, одредила је да сазивачи збора за избор носиоца среске листе за срез Алексиначки буду Михајло Петровић, већ поменути трговац из Житковца, и Михајло Срећковић, такође поменути економ из Моравца и његов ривал у странци на среском нивоу. Двојица радикалских такмаца среза Алексиначког сазвали су збор више кафане „Морава“ под ведрим небом. Било је присутно око „2.000 душа“, а од виђенијих радикалских првака на збору су, осим Николе Узуновића, носиоца радикалске листе за Нишки округ и његовог шефа кабинета Јојића, били: Карић, изасланик Главног одбора Радикалне странке, Мата Радојковић, председник окружног одбора Радикалне странке Нишког округа, Светозар Хаџић, учитељ у пензији, бивши народни посланик и кандидат за народног посланика за срез Сврљишки, Никола Митић, бивши народни посланик за срез Нишки, Драгиша Цветковић, инжењер из Ниша и председник „Радикалне Омладине“ у Нишу, Милан Јоксимовић,

инжењер из Ниша, Воја Саватијевић, учитељ из Ниша, Стева Бабовић, председник алексиначког првостепеног суда и кандидат за народног посланика за срез Алексиначки, и Богомир Јевтић, председник краљевачког првостепеног суда, иначе родом из среза Моравског (АЈ, 14–8–23).

Збор је у почетку, док су говорили Никола Узуновић и Драгиша Цветковић, текао мирно. Међутим, окупљени су знали да се имало решити из које је од две радикалске струје у срезу Моравском – Михајла Петровића или Михајла Срећковића – требало да буде изабран кандидат за народног посланика. Михајла Срећковића подржавали су само радикали у срезу, док је Михајла Петровића поред радикала „лично симпатисао“ и један део демократа у срезу. Када се на трибину попео да говори Михајло Срећковић, присталице Михајла Петровића грајом и буком онемогућиле су га у намери да одржи беседу, те је необављена посла говорницу напустио. Према сазнањима начелника среза, Радосав Агатоновић послао је 15–20 демократа да подршком Михајлу Петровићу изазову расцеп у Радикалској странци, те да она на изборе изиђе са две среске радикалске листе, односно да буде ослабљена и тако омогући победу кандидата Демократске странке, који иначе није имао изгледа на успех у случају јединствене радикалске листе. У насталој граји одвојило се од главног збора две трећине радикала (око 1.400 људи) и са Михајлом Срећковићем удаљило на стотинак метара, те образовало нови збор који га је изабрао за среског кандидата, а као његовог заменика одредио Милоја Стевановића, деловођу општине Грејачке. Крњи радикалски збор (500–600 људи) изабрао је Михајла Петровића за носиоца среске листе и за његовог заменика одредио Николу Јанковића, економа из Кормана. У тренутку подвајања збора и жустре свађе између локалних радикала, сви изасланици са стране су се повукли, не учествујући више у раду две радикалске групе. Међутим, оба кандидата била су у неизвесности који ће од њих, у случају победе на изборима, бити примљен на званичну окружну листу Николе Узуновића (АЈ, 14–8–23).

Подвајање радикала у округу Нишком, уз мање инциденте, наставило се средином фебруара на збору који је бирао посланичког кандидата за срез Нишки. Одмах у почетку збора, на ком је било око 2.000 људи, дошло је до свађе у погледу избора посланичког кандидата, због чега су Тешман Николић, Драгиша Цветковић и Никола Митић одвојили сваки своје људе и образовали засебне зборове. Изабран је Драгиша Цветковић, али је поред њега кандидован и Тешман Николић као кандидат за срез Нишки. Међутим, радикалски окружни одбор одлучио је да кандидат за срез Нишки буде Никола Митић, а његов заменик Бошко Јовановић, председник општине Међуровачке (АЈ, 14–8–23).

Радикал Михајло Срећковић није се задовољио да истакне само листу у срезу Моравском, него је са Стеваном Бабовићем сазвао конференцију и у Сокобањи за срез Бањски. Као носилац ове друге, Срећковићеве радикалске листе изабран је Владислав Милетић, деловођа општине Девичке. Радикална странка ишла је на изборе у Нишком округу подвојена (носилац окружне дисидентске радикалске листе био је Тешман Николић, уз кога је пристао Михајло Петровић из Житковца) као и Демократска, али с обзиром на то да је

имала велику подршку прошлих избора, није страховала од пораза у округу. Радикали су се гложили између себе, али су и тако подељени били довољно јаки да онемогуће неки значајнији успех главног ривала – Демократске странке. До 17. фебруара била је код суда потврђена листа Николе Узуновића за округ Нишки, уз кога су потврђени као срески кандидати Стеван Бабовић, Владислав Милетић, Михајло Срећковић, Никола Митић и Светозар Хаџић (АЈ, 14–8–23).

Обе радикалске групе су и у марту одржале зборове и конференције, борећи се за гласаче првенствено међу радикалским бирачким телом. Почетком марта Никола Узуновић и Михајло Срећковић организовали су успешне зборове и конференције у срезovima Моравском и Нишком. Поред њих, Тешман Николић је одржао конференције у срезу Сврљишком, где је неколико пута био нападнут од стране радикалске струје Николе Узуновића да је „антипартијски“ радио. Међутим, сви зборови и конференције протекли су у потпуном реду и миру. До 20. фебруара била је од суда потврђена и дисидентска радикалска листа Тешмана Николића, као и срески кандидати на њој: Милија Миловановић, Ранђел Стојковић, Михајло С. Петровић, Тома Тешић и Живојин Ђорђевић (АЈ, 14–8–23).

У изборној борби у нишком крају учествовале су и Земљорадничка, Социјалистичка, Независна радничка и Републиканска странка. Ове странке имале су мало изгледа на успех поред јаке Радикалне партије, али су активно учествовале у изборној борби. Земљорадничка странка је тако у кафани „Велика Србија“ у Алексинцу организовала збор на којем је било 50 грађана. Изабран је Милун Токић као носилац среске листе, док је дотадашњи земљораднички посланик из Бобовишта „пропао“ са својом кандидацијом, због чега се претпостављало да ће на изборе изаћи са засебном листом. Милун Токић је 11. фебруара одржао збор у селу Тешицама, пошто изгледа да на претходном збору није био потврђен од стране партије за кандидата за срез Алексиначки, нити је његова струја успела да победи у срезу Моравском. Није, међутим, било ништа решено ни на збору у Тешицама, нити пак на два дана касније сазваном збору од стране Чедомира Станковића у истом селу. Не зна се како је борба у Земљорадничкој странци текла, али је до 17. фебруара била потврђена код суда листа Јована Богојевића, са среским кандидатима Милуном Токићем, Митром Цветановићем, Светозарем Дикићем и Младеном Степановићем. Само три дана касније код суда је била потврђена и друга земљорадничка листа Чедомира Станковића, са среским кандидатима Миладином Благојевићем, Илијом Васићићем, Веселином Жикићем, Игњатом Николићем и Драгомиром Никодијевићем (АЈ, 14–8–23).

Социјалистичка партија Живка Топаловића одржала је збор 11. марта на тргу краља Милана у Нишу. На збору је, уз присуство око 1.500 људи, говорио о значају одвајања Социјалистичке партије од Независне радничке партије, протестовао против комуниста и позивао раднике да се одвоје од свих оних који су хтели да руше државу. Комунисти су покушали да поделе плакате окупљеним социјалистима и да протестују против говорника, али нису имали успеха. Истог дана одржан је збор Републиканске странке у хотелу „Руски цар“,

где су говорили Јован Коцић, Чавдаревић и Милан Драговац. Они су хвалили републиканско уређење насупрот монархијском као напредније и боље. Било је присутно око 150 људи. Оба збора, и републикански и социјалистички, протекли су у реду и миру. Носилац Републиканске листе био је Радиша В. Николић, а Социјалистичке Павле Стојковић (АЈ, 14–8–23).

На изборима од 18. марта 1923. године у нишком крају победила је, иако подељена, Радикална странка. Радикали су од укупно пет посланичких места добили четири – листа Николе Узуновића освојила је 13.468 гласова. Дисидентска листа Тешмана Николића добила је 4.600 гласова. Демократска листа Радосава Агатоновића имала је 5.893 гласа, док је дисидентска Шарковићева освојила 1.559 гласова. Земљорадници Ч. Станковића 1.332, земљорадници Богојевића 1.597, комунисте 1.235, социјалисте 202 и републиканци свега 215 гласова. Листа Николе Узуновића ушла је у Скупштину, те су поред њега постали народни посланици Никола Митић, Михајло Срећковић и Владисав Милетић. „Од осталих количник је једино истерао и г. Агатоновић, те тако и он долази у Скупштину“ (*Политика*, 19. III 1923, 2). Радикална странка је потврдила своју снагу у нишком крају, изражену приликом избора за Конституанту новембра 1920. године. Изборна борба није, пак, била на завидном нивоу, нити је доприносила подизању политичке културе између сукобљених партија на терену. Избори су потврдили и чињеницу уочљиву још на изборима за Конституанту – процес цепања српских грађанских странака незауостављиво се настављао и није обећавао ништа добро у српском политичком животу унутар југословенске монархије.

Литература

- Глигоријевић, Бранислав, *Демократска странка и политички односи у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд 1970.
- Gligorijević, Branislav, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)*, Beograd 1979.
- Нишки Гласник – децембар 1922, јануар 1923. године.
- Политика – март 1923. године.
- Stanarević, Nikola, *Jugoslovenska republikanska stranka I (osnivanje stranke i njen rad do 1941)*, 5–6, rukopis pohranjen u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti, 14.329.
- Стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за 1921–1922, Београд 1922, 273–278.

GENERAL ELECTIONS IN NIŠ COUNTY IN 1923

Abstract: In this work we will present political relations and struggle for general elections in Niš county in 1923. Analise will be based on relevant histoical sources and literature.

Key words: *Niš, elections, National assembly, political parties, Yugoslavian state.*